

TÁRCZA.

KOHÁRY PÉTER ÉRSEKIJVÁRI KAPITÁNY LEVELEI THURZÓ GYÖRGY NÁDORHOZ. 1611—1616.

NEVEZETES híres ember volt Koháry Péter a maga idejében s bár pályafutását, mint Hont vármegye jegyzője, tollforgatáson kezdé, de már a 15 éves török háború kitörésekor a győri hős, *Pálffy Miklós* zászlaja alatt vitézkedett s ugyancsak kitüntette magát *Füle*k (1593) és *Esztergom* (1595) ostrománál. A bécsi békekötés alkalmával mint királyi biztos működött, 1608-ban pedig tagja volt annak az országos küldöttségnek, mellyel Mátyás főherczeg a magyar szent koronát Prágából haza hozatta. Az érsekujvári kapitányságra — ügylátszik — Thurzó György nádor különös kívánságára nevezték ki az 1611. év elején, mikor az idegen származású, de felesége Perényi Zsófia jussán hazánkban is nagybirtokos, máskülönbén jó magyarérszésű, de zenebonás természetű *Kollonits Siegfried* a dunán-inneni főgenerálisságból sok ügyel-bajjal elmozdítottván, az érsekujvári főkapitányságot kénytelen-kelletlen átengedte *Draskovics János*nak. A nádornak Kollonits személye ellen alig lehetett kifogása, mert jobb vitéz embert arra a tisztségre bajosan találhatott volna, de mindenáron érvényt akart szerezni a bécsi békekötés azon rendelkezésének, hogy a magyar végvárak ezentúl született magyarokra bízassanak. Érsekujvárra nézve pedig annál is inkább ragaszkodott ehhez, mert a nagyfontosságú hely felett való dispositiót a morva rendek is maguk-

nak követelték, azon a jogcímen, hogy a török háború, különösen pedig Ujvár fenntartása költségeihez már a békekötés előtt *hét és fél millió* forinttal járultak.¹

Az érsekujvári főkapitánysággal együtt járt az országrész generalis főkapitánysága, az alkapitányok pedig *vice generalisok* voltak. E fontos tisztséget mindenha előkelő urakra, jeles hadvezérekre bízták. A nagy Pálffy Miklós halála után Thurzó György, 1607-ben Kollonits, helyébe pedig, mint már említettük, Draskovics János lett az ujvári főkapitány. A rendes fizetett őrség száma, a bányakerületi kapitányság hadinépével együtt, békeidőben is 1000—1300 emberre rugott. Egy 1607-ben készült kimutatás szerint 300 magyar huszár, 400 hajdú, 300 német gyalog és 16 tüzér volt a várban, ezenkívül 150 huszár és 160 hajdú állott még a bányavidéki kapitányság rendelkezésére. A vár fenntartása 1610-ben, a főkapitány fizetésén kívül, havonként 3058 frtjába került az országnak. Erre a célra fordították az esztergomi érsekség jószágaiból befolyó jövedelmet s a morva rendek hadisegélyéből 6000 frtot.²

Koháry Péter nehéz időkben foglalta el nagy felelősséggel járó hivatalát. A Kollonitshoz ragaszkodó vitézlő nép felzendült és nem akarta bebocsátani az új kapitányokat a várba. Thurzó György nádornak sok fáradtságába került, míg a lázongó katonákat le tudta csendesíteni. De még nagyobb baj volt ennél, hogy a zsitvatoroki béke megtartására a török ügyet se vetett, sőt szokása szerint éppen a béke idejét használta fel a hódoltság terjesztésére. Az erdélyi zavarok, a Bocskay halála után oktalanul üldözött hajdú-vitézek folyton-folyvást megújuló lázadása, Báthory Gábor fejedelem nyughatatlan természetű törekvései alkalmas ürügyet szolgáltatnak a basáknak és bégeknek arra, hogy a magyar dolgokba avatkozhassanak s az egymással versengő felek között örökösen szították a visszavonás és gyűlölködés tüzét. Így történt, hogy mialatt a pártosok Magyarországon és Erdélyben egymás ellen hadat kiáltván, zászlót emeltek és kardot köszörültek, azalatt a török végbeli vitézek rendre hódoltatták a falvakat, adózásra kényszerítették a föld népét, rabolták és égették a király birodalmát. Magától értetődik, hogy a magyarok sem nézték a dolgot összetett kezekkel. Eleinte csak önvédelemből ragadtak fegyvert, később a bosszú, a megtorlás vágya, a zsákmányra való kilátás mind vakmerőbbé tette őket. Nap-nap után kijártak *csatázni* a vé-

¹ Hadtörténelmi Közlemények. X. k. 108. l.

² U. o. VII. k. 541. l.

gekből. *Lesbe* csalták, nyílt síkon is megtámadták egymást. Sok embert levágtak, még többet fogságba hurczoltak, *meglopták* a kisebb, vagy rosszul védelmezett helyeket, csak éppen hogy várat, kastélyt ágyúval nem ostromoltak, mivel hogy ez már a *szent békességnek* nyilvánvaló megszegése lett volna.

A zsitvatoroki szerződés értelmében a hódoltságon levő falvak jövedelmét az illető falusi bírák tartoznak beszolgáltatni a török földesuraknak. A hűbéres *szpáhik* azonban rendszerint maguk jártak ki a falvakra, azt vetvén okul, hogy a bírák hamisan szolgáltatják be a jövedelmet. Tulajdonképen pedig az volt a céljuk, hogy a népet zsarolják s a maguk birodalmát terjesszék. Az ilyen portyázás ritkán történt meg nagyobb kártétel és emberhalál nélkül. Mert a királyi várak őrsége védelmére kelt a jobbágyoknak, ellene szegült a behódolásnak, jól tudván, hogy a mely falut egyszer beírtak a *Császár könyvébe*, az örökre odaveszett. Ha a törökök jó nyereséggel jártak s a hadiszerecseneknek kedvezett, a várkapitányok hiába panaszkodtak a generalisnak, a vétkesek letagadták a dolgot s ha történetesen még is reájuk bizonyult, a basák esküdöztek, fogadkoztak, hogy példásan megbüntetik őket, titokban pedig megdicsérték, megjutalmazták a *végbeli hőseket*, hogy a hatalmas császár birodalmát terjesztették. De annál jobban lármáztak és fenyegetőztek olyankor, mikor egy-néhány rabló török otthagya a fogát. A budai basa mindjárt kész volt a Portára küldeni, hogy a magyarok megszegték a békét, a várparancsnokok *hódoltató* és *csatázó levelet* adtak a katonáknak, hogy most már szabadon kijárhatnak s alig lehetett őket szép szóval, ajándékkal lecsendesíteni.

Koháry Péter, ha a maga fejétől cselekedhetett volna, örömet kiszáll minden népével Ujvárból, hogy emberségre tanítsa a rabló törököt. 1611 október 1-én tudósítja a nádort, hogy az esztergomi török Kőbölkútnál *lesre vette* a szőgyényi gyalogokat és tizenegyet levágott bennök és felpanaszolván, hogy a bék a *ispahiákat* kibocsátja a falukra, megjegyzi, hogy csak adjon rá engedelmet a nádor, majd elbánik ő az ellenséggel. (L. 2. sz. levelet.)

De Thurzó György komoly következményektől tartván, hallani sem akart erről és minden alkalommal a legszigorúbb eljárást indította a békerontó magyar vitézek ellen. Mikor az ujbárai generálissághoz tartozó komáromi, váci és szőgyényi katonák felverték a törököt, a csatázó vitézeket elfogatta és haditörvényszéket tartatván, halálra íteltette. Koháry Péter 1612 június 9-én jelenti a nádornak, hogy a váci kapitány négy csatázónak a *fejét már elüttette*, a szó-

gyényi legényeket pedig Érsekujvárra hozatván, hetet közülük szintén halálra ítéltetett, de mivel a végbeliek kegyelmet kértek számukra, ő az ítélet végrehajtását a nádor további elhatározásáig felfüggesztette. Ugyanazon a napon vizsgálatot tartott és tanúkat hallgatott ki arranézve, hogy voltaképpen ki volt indítója a csatának, hova tették a zászmányt stb. A bajba került szegény legények azt vallották, hogy a Szolnok körül bujdosóban lévő *Nagy András* hajdúgenerális fölverésére indultak, mert azt hallották, hogy sok kincs és ezüstmarha van vele és azt szerették volna kézrekeríteni. Mert a hosszú tél és a *nagy fizeletlenség* miatt még a testi ruhájokat is el kellett adniok, hogy magukat, szolgálkaikat és lovaikat táplálhassák. A pesti törökre útközben, véletlenül akadtak s a szerencse úgy fordult, hogy magukat oltalmazván, keményen megverték őket stb. (L. 4. sz. levelet és mellékleteit.)

Ilyesmi gyakran fordult elő az újvári generálissághoz tartozó komáromi, váczai, nógrádi, lévai, drégelyi, szécsényi, füleki, gyarmati stb. várak és kastélyok vitézei között és mindenkor Kohárynak gyűlt meg vele a baja, mert a főkapitány nem sokat gondolt a végbeli katonák ügyes-bajos dolgaival, legfeljebb ha elmaradt fizetésüket sürgette az udvarnál, a mi bizony magábanvéve is elég nagy feladat volt.

A katonák fizetlensége volt ebben az időben is a legtöbb bajnak, nyomorúságnak, sőt veszedelemnek kiapadhatatlan forrása. A már idézett 1607. évi kimutatás szerint a bányavidéki generálisság 15 véghelyét mindössze 5655 főnyi rendes katonaság védelmezte s a várak fenntartása évenként 310,245 frtba került, a mi abban az időben rengeteg summa pénz volt. Nem is tudták rendszeresen fizetni soha s évről-évre szaporodott a restantia s ahhoz képest fogyott a védőőrség száma, kiváltképpen azután, hogy a katonaság zsoldját, a hadakozó-tanács, tekintettel a törökkel kötött 20 évre szóló békére, nagy bölcsen leszállította. Kollonits alatt, a kinek magának is csaknem százezer frttal tartozott a kincstár, már annyira jutott a dolog, hogy a várak a gondviseletlenség miatt dűledezni kezdtek. A katonák pedig, hogy éhen ne vesszenek, többnyire odább állottak. «*A bányavárosok közül való végházak kapitányai, hadnagyai s a lovas és gyalog szolgáló vitézlő rend*» 1709 február 28-án kelt folyamodványukban keservesen panaszoják Thurzó György nádornak, hogy végső nyomorúságukban az ellenség is csufojja őket, vagy szánakozik rajtuk, mert a nagy fizetlenség miatt *éhel és mezételelenül* maradván, hűségese szolgálatauk jutalmául koldusbotra jutottak. Elkeseredésükben fe-

nyezetőznek, hogy ha ki nem elégítik őket, seregestül elhagyják a várakat s ők nem lesznek oka semminek stb.¹

Koháry Péter alatt sem javultak, sőt bizonyos tekintetben még rosszabbodtak az állapotok. A várkapitányok 1613-ban azt jelentették neki, hogy a katonáknak nem lehet parancsolni, mert fizetetlen voltak miatt megtagadják az engedelmességet. (6. sz. levél.)

Annakokáért gyakran kéri és sürgeti a nádort, hogy jobb gondot viseljen a végekre és a katonákra, mert már úgy elnyomorodtak, hogy fegyverüket, ruházatjukat is eladták vagy zálogba tették s inkább koldusokhoz hasonlók, mint vitéz emberekhez.

Máskülönben, a mint Koháry leveleiből értesülünk, a török katonákat is olyan rosszul fizették, hogy zsoldjuk elmaradása miatt lázongani kezdtek, megtámadták a jancsár agát, sőt 1615-ben az a hír terjedt el, hogy a budai basát meg is ölték sok fő törökkel együtt. De a porta vérbefojtotta a lázadást; a mozgalom indítóit kivégeztette, sokat megzsínoroztatott vagy a Dunába öletett. A magyar kapitányok jó szóval, ígéretekkel tartották a vitézeket, a kik túrték, szenvedtek és sohasem került a dolog vérontásra közöttük. Kénytelenségből és szánakozásból sok mindent elnéztek és megbocsátottak nekik. Még azt is eltűrték, hogy aratás idején kijárhassanak a várból mezei munkára élelmet keresni. Még súlyosabbá tette helyzetüket az a körülmény, hogy a vármegyék, az ország végzésére való hivatkozással, nem akartak többé a végbelieknek *füvelő helyet* adni. Az volt ugyanis a régi szokás, hogy a megyék a lovaskatonáknak az illető várak közelében bizonyos réteket jelöltek ki, hogy nyáron átál legelőjük, télére pedig szénájok legyen. Ehhez képest Koháry kérte a nádort, hogy a füleki, szécsényi, gyarmati és palánki lovasokat az *Ipoly mellé*, a lévaiakat, nógrádiakat, vácziaikat és damasdiakat *Bars és Verebély* tájára, az ujbáriakat és szőgyényieket pedig a *Nyitra és Vágfolyó* mellé rendelje, hogy így egymást értvén, szükség esetén támogatván jó módjuk lehessen a föld oltalmazásában. Mert ha egyszer a huszárok kénytelenségből szerteszét oszolnak, abból mindenkinek csak kára történik, elsősorban pedig a vármegyéknek, mert mikor az ország védelméért insurgálni kell, bizony — úgymond — egyszeri *felülésök* is tízannyiba fog kerülni, mint a mennyit a vitézlő rend mostani nyomorúságos állapotában méltán elvárhat tőlük. (5., 7., stb. sz. levelek.)

A *gratuitus labor*, a királyi várak fenntartására szolgáló ingyen-

¹ Hadtörténelmi Közlemények, VIII. k.

munka behajtása is sok bosszúságot és vesződséget okozott neki. A megyék, a mikor csak lehetett, --- különféle ürügyek alatt -- menekülni igyekeztek e, bár terhes, de elkerülhetetlen kötelezettség alól, a minék az lőn a következése, hogy várfalak leomlottak, kapuk leromlottak, hidak beszakadtak, utak járhatatlanokká lettek csak azért, hogy a hatalmas urak jobbágyait nagy dolog időben közmunkára ne kényszerítsék.

De Koháry Péter hűségesen eljárta a maga tisztében és nem nyugodott addig, míg a nádor segítségével a vármegyéket úgy a fűvelés, mint az ingyenmunka dolgában engedelmességre nem szorította. A véghelyeknek és a vitélő népnek mindenkor gondját viselte és nem a maga hasznát, hanem az ország javát nézte. Levelei arról tesznek bizonyosságot, hogy erélyes, kötelességtudó, igazságszerető, sokat tapasztalt, okos és előrelátó ember volt, a ki tökéletesen rászolgált arra a bizalomra és nagyrabecsülésre, a melylyel őt a nádor és a király kitüntette. Nem volt a korabeli katonai adminisztrációnak olyan ága, a melyre gondját ki ne terjesztette volna, s míg a legtöbb várkapitány hatalmát és befolyását a maga érdekeinek előmozdítására, legtöbb esetben vagyonszerzésre fordította, Koháry az ország védelmét tartotta első és mindenekfelett való kötelességének. A maga fejével gondolkodott s a mit rossznak és károsnak ítelt, azt még a hatalmára és tekintélyére különben féltékeny Thurzó Györgynek is bátran megmondta.

Jellemző példát találunk erre 1614 június 5-én kelt levelében, melyben egész tisztelettel, de határozottan megírta a nádornak, hogy minémű kára, fogyatkozása, sőt könnyen veszedelme is történhetik az országnak abból, ha megengedi a jobbágyoknak, hogy a török hódítás miatt elpusztult és lakatlanná lett országrészekbe költözködhessenek. És mikor a nádor vejének, b. Jakusith Andrásnak jobbágyai felkerekedtek, hogy megszállják a *Vértesalján* lévő pusztá falukat s az Ujvárhoz és Szécsényhez tartozó emberek, a király köteles szolgálai is verték a készülőt, ellene szegült a dolognak és nem bocsátotta el őket, hiába mutogatták neki a nádor patens-levelét.

A töröknek minden mozdulatáról pontosan volt értesülve, végére járt a pasák titkos szándékának és különös gondot viselt arra, hogy a hódoltság abban az állapotban maradjon, melyben a zsitvatoroki végzés hagyta. Mikor megtudta, hogy az ellenség *Szőgyény* lerontását követeli, azt állítván, hogy a kastélyt a magyarok a békekötés után két esztendővel építették, figyelmeztette Thurzót, hogy csalárdság van a dologban, mert Szőgyényt a békekötés előtt tavasszal szállotta meg elsőben

Ilyesházy István, a zsitvatoroki szerződést pedig ugyanabban az évben, ősszel kötötték. Az Istenért is kéri a nádort, hogy akadályozza meg a dolgot, mert ha Szögyényt lerontják, azonnal *Nyitra válik* végvárrá. Nem a magyarok vétettek — úgymond — a kötés ellen, hanem a török, mert *Zsámbokot, Vált, Érdet, Madarászt* és *Hevest* a zsitvatoroki béke után építették. (L. a 21. sz. levelet.)

Ezeknek előrebocsátása után lássuk most már a hadtörténelmi szempontból fölöttébb érdekes és tanulságos leveleket.

1.

Újvár, 1611. augusztus 24.

«Kegyelmes Uram, az Nagyságod levelét megadák, kiből értettem az végbelieknek felveréseket, az kit szívem szerint bánok. Az Nagyságod parancsolattya szerint semmit hátra nem hagyunk az vigyázásban, és gondviselésben, csak hogy Nagyságos uram nagy fogyatkozásban vagyunk itt, sem munitiónk sem *profontiók* (így!), ha valamire kell, nem tudom, mint állják meg az véghelek. Most *Draskovitt* uram Bécsben ment, hogy mindenféle szükségeért a végházakra instálljon az deputatus uraknál. Nagyságodat is kérem, irjon az uraknak, talám anyival hamarabb értetnének valami segítséggel bennünket. Ide hirünk egyéb nincs, Nsgos uram, hanem a minémű emberink oda alá voltak, azt beszélük, hogy *Temesvárnál* az minémű törek eszve gyülekezett, mind ráczostul is, nincs több három ezernél, azok is addig be nem akarnak Erdélybe menni, míg *Lippát* és *Jenőt* kezekhez nem adgyák. Tudom Nagyságodnál ezek bizonyosban vadnak.»

2.

1611. október 1.

«Kegyelmes Uram innét én Nagyságodnak egyéb hirt nem írhatok, hanem tegnap az esztergami törek *lesre vette* a szögyéni gyalogokat *Kebeikutnál* és tizenegyet levágtak benne. Az falukra felette igen kijárnak és kapdosnak. Irtam felőle az *Béknek*, hogy ne bocsátaná ki az *ispáhiákat* az falukra. Nám az Zsitvatoroknál való végezés szerint minden jövedelmeket az birákkal beszolgáltatjuk, de azt adgya válaszul, hogy az birákhoz ők nem hihetnek, mert hamissan adgyák be az jövedelmet és így minden falura ki járnak. Azért ha Nagyságod reá szabadít, lesz módunk benne, hogy el tágitjuk őket. Tegnap az szögyéniek mind lovas, gyalog az kapitányokra támadtak

és nem akarnak tovább dependeálni tőlle, az mint Nagyságod mind az sereg és az kapitán leveléből megérti, kinek páriáját im Nagyságodnak oda kültem. Én ma két itt való hadnagyot oda kültem, hogy le csendesítsék őket, de ha végbe nem vihetik én magam azonnal közikbe megyek és ha egyéb nem lehet benne, hogy sem valami veszedelme történék a végháznak, avagy az vitézlő nép között nagyobb zürzavar következék, mig Nagyságodtól választom jó, addig egy itt való hadnagyot hagyok az helben. Azért Nagyságodat kérem, adgya tudtomra mihez tarcsuk magunkat, valamiben hagyhatom az helt azt is Nagyságodnak azonnal tudására adom.»

A levél mellékletei :

a)

Szolgálatunkat ajánljuk kegyelmednek fejenként mind lovas, gyalog. Továbbá Istenől kívánunk kegyelmednek minden kívánta jókat megadatni.

Továbbá vitézlő urunk az hatalmas Istenért kérjük Uraságodat, hogy kegyelmed megbocsásson, hogy így kell kegyelmednek irnunk. Im mostan mit cselekedett Ornay urunk, ki eddig kapitányunk volt, kinek előtte tisztességünk semmi nem volt, *híres kurva* volt előtte nevezetünk és tisztességünk sőt mostan olyat cselekedett, hogy kiküldet harmincznégy legént Kőbölkutra, mind lovassa gyalogja ott volt az esztergami béknek és ott úgy megkonczoltak, hogy négy kocsin hoztuk ki az testet, mivel hogy csak egy végből sem kergették őket úgy mint innen, sőt az törökök ugyan megizenték, ha ha reájok küld tehát bizony ők is tisztességekért meghalnak, azért az után meg ne próbáljuk, hogy őket kergessük, mert ők is reája gondolnak, de kétkedünk benne, hogy szántsándékkal vesztette szegéneket. Azért kegyelmed külgye(n) egy főembert közinkbe, ki parancsoló legyen a vitézlő nép között, mert mi semmiképen nem akarjuk kapitányunknak tartani. Azért ne legyünk mi az oka, ha valami lészen, hogy ha kegyelmed valamely főembert nem küld, sőt most, hogy szegény árvák, özvegyek sirnak, azt kiáltja szegényeknek, hogy *ugassatok ebek, ugassatok !* Mikor az rabjai el szalattak, akkor is meg feneggett és azt monta : Kurvák, meghidgyétek hogy különben cselekedem veletek és ez után ugyan bizony megrontlak bennetek és még csak az taraczkkal sem hagyott lötetni, kiből gyanakodunk benne, hogy szán szándékkal vesztette. Azért még is az Istenért kérjük kegyelmedet, hogy külgyön egy főembert közinkben eddig, mig emberünk megjő ő felségétől fejedelmünktől és Palatinus urunktól és ő nagyságától

Draskovith urunktól és ez alatt az mi kevesen vagyunk az bástyákról meg nem szünyünk vigyázni. Isten tartsa meg kegyelmedet sok jó egészségben. Datum in Szőgyén 26 septembris Anno 1611.

Mi fejenként megesküdtünk ezen, hogy az nagy gyalázatért ugyan nem akarjuk kapitányunknak tartani.

Szőgyéni lovas és gyalog sereg
kegyelmednek örömet szolgálnak.

Egyiptomban az sidók oly nyomoruságot nem láttak mint mi itt Ornay Tamás miatt.

b)

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint jó akaró sógor uramnak. Adjon Isten minden kívánta jó szerencsét kegyelmednek.

Jöve ott Kőbölkútról, hogy ott volnának, én az hirhez képest hivattam az hadnagyot, az vajdát. Kovách Péter mondá, hogy ő öremest elmenne, ugy bocsáttam el, hogy háborúságra okot ne adgyanak. Lest hántanak volt a törököknek, ők velek sem beszéltenek, mindjárt reájok ütöttek, az mezőn fölverték őket. Voltanak 300 az törökök, ezek pedig 31. vótak gyalog, 11 vesztenek; fölötte nagy beteg ágyamban vagyok, csak Isten választ dolgomban.

Anyira nekem lázzétotta az hadnagy az egész sereget, hogy reám akartanak támadni és az házból ki vonni. Nincs az utálatos szitok, az kivel az hadnagy nem szid és az többi, nem magam hasznát kerestem, látja az Isten benne, hanem az ő felsége és az szegénységét. Bocsásson kegyelmed két fő embert alá, hadd érsek meg az dolgot, az hadnagy választotta magát, fölmegegyen, kegyelmed az ő beszédének ne hidgyen és küldgye vissza kegyelmed, mert itthon nincsen az gondviselő. Kegyelmed irjon az vitézlő népnek, hiszem az én kegyelmes fejedelmem megláthatja micsoda vétkem leszen benne. Ez szándékkal volt csatája az esztergami béknek. Kérem kegyelmedet, hogy segéljen kgyd az mint lehet, látja az Ur Isten nem az végre bocsátottam ki, hogy veszedelmek legyen, az hadnagy arra vette az vitézlő népet, azon esküttenek egész seregül, hogy valaki hozzám jőne valami dologért, kővel verjék agyon. Nincsen az undok, utálatos szitok az kinek nem szid az hadnagy, még az Prædicator sem mer eljönni. Közönségesen csak egyetlen egy sem jön hozzám, kapitányoknak sem tartanak. Istenért kérem kegyelmedet, hogy viselje gongyát kgyd mennél hamarább lehet, avagy kgyd maga futamodgyék oda, csillapítsa kgyd, ki az pogánnak hírével csak netalántán valami tör-

ténik rajtok. Isten éltesse kegyelmedet. Datum Zödény die ultima septembris anno 1611.

Kegyelmed jó akaró szolgája
Ornay Thamás.

(Mindkét levél másolatban.)

3.

1611. október 3.

Kegyelmes uram tegnap előtt irtam volt Nagyságodnak, hogy az szögyéniek támadást tettek volt az kapitányok ellen. Annak lecsendesítésére két hadnagyot kültem volt alá, az kik Isten segítségéből jó móddal megalkudtatták őket, addig hivek, szófogadók lesznek míg Nagyságod megírja mihez tarcsák magokat. Im mind az sereg s mind az kapitány levelének pariaját oda kültem Nagyságodnak. Istennek hála egyéb képen csendességben és békességben vagyunk.

A levél mellékletei :

a)

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek mint jó akaró sógor uramnak. Agyon Isten minden kívánta sok jókat kegyelmednek.

Hogy Bedy Mathiás uramot és Lovas Péter uramot kgd alá küldötte fölötte jó neven veszem kegyelmegtül, az mint kgd eleikbe adott bőségesen eleibek attá az vitézlő népnek, mind király urunk ő felsége nevével, mind Palatinus uram ő nagysága, mind pedig kapitány urunk ő nsga nevével, jöllehet uram, hogy tennap is ennehány tizedes egy vajdával be jött volt én hozzám estve fele, de erős parancsolattal meghatta volt Kovách Ágoston, hogy senki hozzám ne jöjen, mert küvel verik agyon. Datum ex Sögyén 1. octobris Anno domini 1611.

Thomas Ornay.

b)

Szolgálatunkat ajánljuk Uram kegyelmednek, az Ur Isten adgyon sok jókat kegyelmeiteknek és jó egészséget.

Továbbá jó akaró urunk nagy jó neven vettük az kegyelmed intését és jó akarattyát, azért mi még eddig semmiből nem ellenkeztünk kapitánságának tisztii ellen, sem kulcsot semmit el nem vettünk tőlle, sőt azonképen mint azelőtt akarunk ő kegyelmének engedelmesen szolgálunk az míg ő felségétől és palatinus urunktól és ő nagyságától Draskovit urunktól követünk meg nem jó és az még onnan választunk jó és azhoz tartjuk magunkat, az kgd jó intésére min-

denb(e) örömet szolgálunk. Isten tarcsa meg kegyelmeteket nagy jó
egységben. Datum Szódény 2 die oktobris Anno 1611.

Kegyelmednek örömet szolgál szódéni
lovass gyalog sereg fejenként.

(Másolat.)

4.

1612. junius 9.

Az Nagyságod parancsolattya szerint én váczai kapitány uramtól az megfogott csatázó katonákat kezemhez kértem, de arra énnekem azt felelte, hogy azután, hogy Nsgod énnekem azon dologról irt, ismét azt parancsolta, hogy ugyanott Váczon tétessen törvént reájok és ugyanott exequáltassa is. Azért énnekem azt írja, hogy azoknak négyének *elüttette az fejét*, az kit Nsgod az maga leveléből is megért. Ugyanazon csatázókból kültek Szögyénből kezemhez hetet, az kik ugyan fizetésen voltak Szögyénben, azokra tegnap tétetem törvént, elegendő törvénytevőket mind az végházakból és az várme-
gyéről egyben gyűjtven. Azért az törvény azoknak is fejeket elítélte és az Nsgod parancsolattya szerint én exequáltatom is, de az vég-
beliek instállanak, hogy mig Nagyságodat requirálják *pro gratia* ezeknek az executióját deferálljam, praetendálván nemesi conditiókat. Hogy azért ez mostani fizetelenséghez képest ne exacrabálljam őket az Nsgod resolutiójáig, kívánságokra abban hadtam és Nagyságodtól várok. Mindazonáltal az hites bíró által examináltattam őket azon dologról és az mint vallottak im Nsgodnak páriáját oda kültem.

Maximilian herczeg urunk parancsolja, hogy azon az csatán nyert lovakot és marhát egyben szedessem, mert az budai passa satisfactiót kíván az kárért, én elirtam az kapitány uraimnak. Szükséges volna kegyelmes Uram ezen dologról az Nsgod parancsolattya az végbeliekre, annyival diligentiusban ki keresnék.

Most Istennek hála, ide semmi gonosz hireink nincsenek, hanem az *Dom Pыр* (így!) fegyveressi Szent Györgyből és Bazinból ismét ide alá tértenek és hétfőre Tardos Keddire várják, erre akarnák az Komáromi révre őket hozni, igen lassan járnak és elég kártétellel.

A levélhez van mellékelve az alább következő tanúkihallgatási jegyzőkönyv:

Anno 1612 9 die Junii.

A szögyéni legényeket examináltatta Capitány uram kiket Szögyénből ide hoztanak a törökek felverésért, az *utrumja* ez:

1. Ha az Kapitányoknak volt e hírével és ha ő akarattjából mentek é el csataképpen arra az útra?

2. Kicsoda indította erre őket, ki volt előttük járó, hova valók és kik voltak és mennyin?

3. Az lovakat és egyébféle nyert marhákat hová tettek és kiknek atták?

4. Mi okból indultanak arra és kicsoda szükségek vitte arra őket, hogy felferjék az törököket?

Első *Kartály Pál* Orné Tamás seregében *equo* 2 (t. i. hogy két lóval szolgáló vitéz volt).

Az első *utrumra* azt mondgya, hogy nem volt az kapitánynak hírével mikor ő elment és nem is *kérezet* tőlle.

Az másik *utrumra* azt mondgya: Indítója annak az utnak Varga Tamás és Csepregy János,

Ugyanazok voltak az 60. gyalognak is előtte, kik akkor velek voltak, az lovasok előtt Fábán Benedek és Kys János volt komáromiak, Váci Eötves István az harmadik.

Az harmadik *utrumra* azt mongya, hogy ugyanott az helyen *Bicskénél* magok között *kótyavetyére* hántanak mindent és jutott belőle fl 3. minden személyre. Az aga lovát Tóser György vette volt meg ugyan ott fl. 70. akkor.

Az negyedik *utrumra* azt mondgya, hogy fő oka annak az ő indulattjoknak az volt és azért vittnek gyalogokat is velek, hogy hallották volt, hogy *Nagy András*¹ Szolnokhoz közel egy Ácsi nevű faluban volna és arra akartanak menni és hogy mentenek utokban találtak egynéhány rendbeli törököket, de ők nem bántották, hanem ezek az pesti törökök verték fel ezeket elsőben és kettőt el is fogtak közülük. Annak utána maguk oltalmában az szerencse úgy fordult nekik és úgy verték fel őket az pestieket. Más okát mondgya az *nagy fizetlenségnek* és az nagy hosszú télnek miatta, magoknak és szolgáljoknak, lovaknak táplásáért az testi ruhájokat is el kellett adni, hanem az mit kaphattak volna Nagy Andrásról azzal táplálták volna magokat. Mert egy gyöngyösi ember nekik hírért hozta volt, hogy nagy sok kincs és egyéb ezüst marha vagyon Nagy Andrásnál és egyáltalában arra akartanak menni; az komáromiak, az kiket megneveztenek oda föl, azok izentenek nekik, hogy hallották Nagy Andrást, hogy Szolnoknál volna és úgy indultak volt reájok stb. stb.

Kihallgatták még *Adonyi Istvánt*, *Bényi Miklóst*, *Turán Kele-*

¹ A bujdosóban levő hajdú-generális.

ment. Móré Lászlót, Bán Gergelyt és Szentős Jánost, a kik mindenben megerősítették a *Kartaly Pál* vallomását, hogy t. i. Nagy Andrásra akartak támadni és a komáromi vitézek voltak a dolog indítói, továbbá, hogy a pesti törökök verték fel őket útközben és csak maguk oltalmáért fogták keményebben a dolgot.

(Másolat.)

5.

1612 július 13.

«Kegyelmes uram az minémü ezüst tála Nagyságodnak Bécsben elveszett volt és az kikre vallott az a gyalog, az ki elhozta, hogy kiknek attá mind Komáromban és Nyitrára irtam, mi választott tettek felölle im Nagyságodnak in specie oda kültem.¹ Ugy veszem eszemben, hogy Nagyságod is levele által meg találta volt őket. Az mi pedig az itt való Eötves János dolgát illeti, az az komáromi sokadalomban nyilván vett 17. latot benne, de nem tudván, hogy lopott marha legyen, ez az ezüstet fel munkállotta, de mást adott érte, az kit im Nagyságodnak Paxy uramtól meg is kültem.

Ez napokban ez itt való udvarbirája Cardinal uram ő nagyságának² reám panaszolkodott, hogy az ő nsga jószágára küldvén fogatom, rabságban tartom ő nsga jobbágyit, arról az dologról Nagyságodat így informálhatom. Ez elmúlt napokban, ithon nem létemben Farkas Pálnak egy lovas legénye, az ki Cardinal uram jobbágya fia, itt ben egy hellen vagdalta meg Draskovitt uram ő nsga trombitását. Az mely hadnagyot magam helében itt hadtam volt akkor, az megfogatta, s azonban azon legénnek az apja jött be és ugyanazon hadnagnak kezéből fejéig kezességén kivette. Ezen kezesség alatt most füveléskor azon legén eszve csoportozott egynehanyad magával és az komáromi uton fosztotta, tolvajlotta az embereket. Ki egy imegben s ki mint jött hozzám, ki kellett küldenem és majd negyed napig voltak utánok, az többit megfogdostattam, csak azt nem kaphatták az ki feje volt az latorságnak, ugymint az felől megnevezett Cardinal Uram jobbágya fiát, az kiért az apja az előtt volt kezes. Én az kezeset készeríttem, hogy előállassa a fiát, az az jobbágy az másik fiát behozta és maga helében itt hadta az fogságban. Az megtolvajlott emberek készerítettek, hogy ő nekik eleget téssek az ő károkról. Törvényt téttem az megfogott legényekre. Azok közül

¹ Nincs a levélhez mellékelve.

² Forgách Ferenczről van szó, a ki mint esztergomi érsek az érsek-ujvári uradalom földesura volt.

egyiket kerékre ítélték, annak pedig az ki itt kezekben maradt azt hozta a törvény, hogy ha 15. Napra az bátyját elő nem állíthattya az díját tegye le és arrul az megkárosított emberek elégtessenek meg. Ebben nagyon kegyelmes Uram az dolog. Én ezért ez törvény szerint elbocsáttattam. Kegyelmes Uram Nsgod azért tart itt bennünket, hogy efféle latroknak ne kedvezünk, mert szabad uton sem járhatnának békével az emberek.

Továbbá kegyelmes uram az esztergami vice ispán uram az füvelés dolgából el végezte volt az szőgyéni katonákkal, hogy csak reájok ki ne szálljon minden lovasra két kaszásra való füvet adnak nekik, limitálván az birákra. Azután azt ismét megmásolta vice ispán uram és az kaszások helett kész pénzzel egy egy forinttal kínálta őket, ez idő alatt ideje is elmúlt a kaszállásnak és immár az katonáknak sem pénzek sem szénájok, mert az pénzt nem akarják megadni nekik, az kit ki is szedtek maguk között. Engemet futnak az katonák fölé. Én alázatosan kérem Nagyságodat, parancsolja meg Nsgod, tarcsa magát vice ispán uram ahoz az mit egyszer velek concludalt. Csak Nsgodnak szereznek efféle dologgal bontást, mert ha ezek most valamivel vgymint széna dolgából meg nem segítenék az szőgyénieket, azoknak kegyelmes uram semmi módgyok nincs az széna takarásban, télre is ki kell az szegénységre szorulniok.

Mit irjon az váczy vice kapitán, im Nsgodnak az paráját oda kültém.¹ Tudom Nsgodnál ezek nilvábban constálnak, de ide köz hírrel azt beszélük, hogy Lengyelországban megverték volna a töreket».

6.

Újvár, 1613 május 5.

«Az végbeliekre az Nagyságod leveleit az hatvaniaknak lovokról és azon csatázókról én megkültém, magam is irtam de sem lovokban sem az csatázókban csak egyet sem hoztak elő, mi végre cselekeszik nem tudhatom. Im már Nsgod lássa mit cselekeszik velek. Volt itt Somogyi Mátyás nállam és némely kapitányok is, az kik ugyan protestáltak, hogy ha kivántatik és nem szolgálhatnak, okai ne legyenek, mert az nagy fizetelenség miatt vitézlő népnek parancsolni is ha akarnak szovokat nem fogadgyák. Ezt kegyelmes uram én odafel is megirtam ő felségének. Nagyságod lássa, ha valami zür zavar támad Nsgtok nekünk ne imputálja, mert elég idején mindenekről tu-

¹ Ez nincs mellékelve.

dósítottuk Nsgtokat. Minthogy az hatvani csatázókban megnem foghattak, az mely katonák Bene András levelével ez őszszel csatáztak azokat ide czitáltattam volt és tegnap előit volt törvények. Az gyarmati vice kapitán ki tiszta belőle, mert nem ő akarattából mentek el. Hanem az törvény Bene András sullosítá meg és azokat is az katonákat az kik oda voltak. Az katonákat hármat megfogattam bennök, az többit proscibálták. Bene Andrásához nem nyulhattam, minthogy nemes ember, azzal is excipiála, hogy ha Nsgod vagy más ez dologért ötet prosequálni akarja, vagon kompetens bírása és megfelel, ez immár Nsgodon áll mit akar mind vele s mind az fogott katonákkal cselekedni, Nsgod adgya tudásomra. Továbbá kegyelmes uram Nsgodtól bocsanatot várok, hogy az hódoltság dolgáról enniszer bántom levelemmel Nsgodat, látom az szeginséget, az napról napra való nagyobb inséget és nyomoruságot. Az törek annyira rettekteti, hogy immár sokan pusztán hadták falujokat, egyszersmind hatvan-hetven levelet is kiküldenek reájok, a mellett minthogy közelebb is vadnak Esztergamhoz ki csatáznak reájok. Ez elmúlt Pénteken is Kemenczénél leskedvén Szőgyéni Farkasra találtak az ki Nsgod szolgája is volt és itt való katona, azt levákták. Ugyanazon kemenczeiek minémű irást hoztak Cardinal uram ő nagyságától reám im Nsgodnak in specie felkültem, én még ez ideig senkit be nem engedtem hódolni az Nsgod parancsolattya szerint. Nsgod találjon módot benne mit kell cselekednünk, mert ezek az törökök ki nógrádi béknek, agának etc. ki drégelinek írja magát, holott Istennek hála most azokban nem békek hanem keresztyén kapitányok laknak és birják. Azért mindenekből Nsgodtól várok. Nsgodat kérem ezen Cardinal uram ő nsga irását külgye is még vissza.»

Utóiratban, külön iv papíron :

«P. S. Ez dologról is kellették Nsgodat tudósitanom. Történt ez napokban ilyen dolog itt, hogy az itt való mives népnek egy része titkon praktikálván az itt való Cardinal uram ő nsga udvar bírásával. Ő felsége alól el akartak állani és nem az kapitántól, hanem az udvarbírótól akartak dependealni, az ki soha az előtt, még az mikor Nsgod birta is ezt az helt, nem volt és hogy Ő felsége és Nsgod engemet ide beállapított is mind akkor s' mind az mai napig az kapitántól hallgattak. Én azért azt eszemben vevén, azokat mind megfogdostattam és vasban verettem, tegnapelőtt pediglen mind Nitra, Komárom és egyéb vármegyéből, Győrből és főhelyekből törvényt láttattam reájok és az törvény mind marhájakat, fejeket elitélte. Vélem, hogy talám Nsgodat requirálják felőle mert itt is Nsgodra

apelláltak, az kit én is akarok, azért akartam és készeritettem Nsgodnak tudására adnom, hogy Nsgod informatus lévén, tudgya magát resolválni affélékhez, az kik az ő felsége jobbágyi és ez helhez hitesek lévén, illen változást akartak tenni ez hellen. Kegyelmes Uram én az ő szolgálatjokon nem kapok tudgya Nsgod, de micsoda fővel merném azt én megengedni ő felsége és Nsgod akarattya és parancsolattya nélkül ilyen fő végházában ő felségének, az kinek példájával az több végházak is élnek. Ha ő felsége és Nsgod parancsolja nem csak azokat odaengedni, de valamely órában ő felsége és Nsgod parancsolja az kulcsat is annak adom, az kinek hadgya ő felsége és Nsgod. Kegyelmes uram énnekem Nsgodban annyi bizodalمام vagyok, minthogy Nsgod akarattyaából köteleztetem ide is magamot, hogy minek előtte valami gyalázat következék rajtam, inkább idején, tisztességesen meg ment Nságtok innét. Én kegyelmes Uram Cardinal uram ő nagyságára ebből nem panaszkodhatom, mert talán ő Nsgának ez hírével sincs, mert ha ő nsga az maga jurisdictionját akarja apprehendálni, tudom oly okos ur, hogy azt jó móddal és ő felsége akarattyaából cselekedné.»

7.

1613 május 6.

«Kegyelmes Uram ez dologról kelleték Nagyságotat levelemmel megtalálnom, mivel hogy az törek ugy fenyegetőzik az hódolatlan szeginségre, hogy bátorságosból lehessünk és szükségnek idején szolgálhassunk, találtam volt meg az Nitra vármegyét, hogy itt közel deputálljanak füvelő helt, hogy együtt tarthassam az vitézlő népet, de igen könnyü választtal bocsáták el emberinköt, azt üzenték, hogy országul végezték, hogy füvelést ne adgyanak, ahoz képest Cardinal urunk ő nsga is azt mongya, hogy ő nsgának is szolgál az ország végezése és ő nsga sem terhelheti és nyomorithatja az maga jószágát. Ngos uram, az hol tavaly füveltek ott most immár nem bátorságos, mert ha az ellenség az szeginyleginyek lovait el vinné, akkor volna aztán minden módgya az rablásban és az maga akarattya véghez vitelében, mert az gyaloggal lassan oltalmazhatnánk az földet. Az Isten kitől oltalmazzon, ha most olyan kárban esnének, ily fogyatkozott állapottal Isten tudgya mikorra szerezhetnének lovakat, csak az Tiszán tul való kárvallás is most is eléggé megtetczik rajtuk. Ha pedig kiki magának szerez szabadgyában füvelést, csak Isten tudgya, ki hová oszol köztek, ugy is nem szolgálhatnak sőt Isten tudgya mikorra hozhatnánk be ismét helére őket. Az mostani üdőhez képest

nekem kegyelmes uram az tetczenék, hogy az ellenség előtt is láttatnék hogy vagyon módunk az föld oltalmazásában, hogy az *filekiet, szécsényieket, gyarmatiakat* és *palánkiakat* rendelné Nsgod az Ipoly mellé; az *lévaiakat, nógrádiakat, vácziaikat* és *damasdiakat* az *verebélyiekkkel* Bars és Verebély táján; az *ujváriakat* és *szőgyényieket* ide Ujvár mellé az Nitra és Vág mellé és így egymás értelméből mind az végházak oltalma, az *keletek* (=átkelők, gázlók) és *révek* és az föld népe őrzése jó móddal lehetne. Nságod ebben némelynek akaratját nem nézheti, hanem az közönséges jót. Az kikre és az mely vármegyékre nem esnék az füvelés, illen fogyatkozott állapottyában lennének valamely kevés segítséggel az vitézlő népnek, mert ha az vitézlő nép el oszol, félő, hogy sok károkkal az magok oltalmára az vármegyéknek insurgálni kell és csak egyszer való felülések is tiz anyiban fog állani, az kivel most jó rendben megoltalmazhatnák magokat és az vitézlő népet is magokhoz köteleznék, az ki most minémő keseredett állapottal vagy az fizetetlenség miatt, Nsgodnál nilván vagy. Nagyságotat kérem adgya tudássomra, mihez tarcsuk magunkat, mert szénájok, zabjok elfogyott, immár sokáig benn őket nem tartóztathatjuk. Az *Bethlem Gábornak* szóló levelet az Nsgod parancsolattya szerint bekültem.»

8.

1613 május 10.

«Az Nagyságod parancsolattya szerint én az esztergami béknek bizonyos emberim által megkültem az Nsgod levelét, de azokat be sem bocsátta az várban, azt üzente, hogy ha őket comáromi várban be nem bocsátják, ő sem bocsát be senkit, hanem az levelet bekértevé az minémü választ adott, im Nsgodnak magam levelében includálván oda kültem.¹ Én Nsgos uram megolvastam, akarván érteni mégis szándékaról, Nsgod egyébre ne tulajdonítsa, azért kegyelmes Uram, ha az Nsgod levele, az kit az passának irt Nsgod meg nem tartóztattja, azon vadnak, hogy valami kárt tegyenek. Az Nsgod leveleit az füvelés dolgában én elküldeztem az vármegyékre, ha semmit nem cselekesznek higye Nsgod el oszol az lovashad, immár is sok fenyegetéssel tartóztatom őket» stb. stb.

¹ Nincs mellékelve.

10.

1613 augusztus 5.

«Az Nsgd parancsolatya szerént az váczy vicze kapitánnal az Nsgod levelét az Passa Tihájának megkülfem és im az minémő váválasztot hoztanak Nsgodtok magam levelemben inculdálván oda külfem. Hirt egyebet innét Nagyságodnak nem irhatok, hanem azt irják, hogy az törökség nagyobb részére mind Erdély felé takarózik. Az budai passa mig el jó, addig az bosznai passát mongyák, hogy jó helében, de mongyák, hogy népet is hoz magával. Ide az török nem szünik az szegénségnek kártételtétől, tegnap is az tesmagiaknak, egegyieknek és ságiaknak többet kétszáz számu marhánál hajtottak el» stb. stb.

11.

1613 augusztus 23.

«Irtam vala Nagyságodnak az bosznai passa feljövele felől. Azért most megint hírem érkezett, hogy óránként Budára várják és hogy immár eleiben is készültek volna az budaiak. Itt az esztergami bég peniglen mindenütt az falukra, városokra parancsolatokat küldött ki, hogy hidnak való fát sietséggel horgyanak, azt hirdetik, hogy Esztergamnál csinálnak az Dunán által hidat. Kegyelmes uram, én mind azt tartom, hogy ezek mind azért fenegetnek bennünket, hogy Erdélre segítséget innét ne adhassanak, hanem reájok legyen innét vigyázásunk, mert azt is hallom, hogy az végekből hol ötven lovas, hol töb takarotton takarozzik alá. Egyéb hireim az kik vadnak Kovách Boldisár uram levelének páriájából Nsgod megérti» stb.»

Utóiratban.

«Kegyelmes uram immár ez levelet megirtam vala, hogy érkezék *Ornay Tamás* uram levele, kiben azt irja, hogy az passa beérkezett volna Budára és hogy feles török és tatár jött volna vele, ha bizonyos hirem jön Nsgodnak azonnal tudására adom, de igen szükséges volna az népet insurgáltatni az kit Nsgod a vármegyékkel végezett, mert féltem, hogy valami kárba hozzák az szegénséget.»

Mellékelve Kovács Boldizsárnak Koháry Péterhez küldött levele Palánka, 1613 aug. 8.

«Az kegyelmed levelét ez estve ugy mint 6 órakor adák meg, mellet kgd ir, az kik hir nélkül be hódoltak az faluk. azért én megfogattam benne, ugymint tesmagiakot, ságiakot, melyeket én kegyelmednek az posztó alá való szekerekkel felkülfem Ujvárra. Bizon

anyira neki adták az hódolásnak, azt mongyák, hogy jobb minden faluból két embereket elveszteni, hogy sem ők be ne hódolnának és magokat elraboltnának. Az mint kegyelmednek irtam vala, az hontiaknak, hogy marhájokat az puszta határról, tehén barmokat, borjújokat el hajtották lopva, ugy mint reggel nyolcz órakor, egész Dersenekről (így!) mind nappal hajtották az nagy erős erdőkön, ők sem vették eszekben, hanem estve éjöl ugy jöttek volt hirt adni, de akkor immár hogy lőttem Szalka felé voltak a barommal. Mentek volt le Esztergamra, az barom kiváltására, hogy kiválthatnák az törököktől, az iszpáhiáknak semmi hire sem volt benne, ott sem lakik, hanem Pesten az nógrádi olajbék az urok semmiképen négy-négy forintnál különben nem akarják kiadni szegényeknek.

Im oda kültem kegyelmedhez az honti András birót az honti biróval együtt ezek még nem hódoltak, az miket hallottak mit beszél Ibrahim aga, mivelhogy ott volt török császárnál az portán, mivelhogy az császár ő felsége követe adott volna szabadságot török császárnak, *hogy valami az előtt török császárnak hódolt most is hódoljon*, rut, utálatosképen *magyar tariszna hitüknek* szitták szegényeket. Ibrahim aga az vezérnél volt, most Esztergomban *olajbékséget* adtak nekie, azt beszéllette, hogy az vezér az *csatázó levelet* kiatta volna, hogy az csatázás szabad legyen. Kegyelmed beszélgessen velek, kdget valamiből megtalálják az barmok kiváltásában kd legyen minden segítséggel, szólana az urnak, avagy ottan kd irna az Hont vármegyének, avagy csak az Ispánnak, hogy az ország végezése szerint jöjjenek reá, csinálják meg az palánkot, mert egy felől mind ledől, kitől Isten oltalmazzon, ha valami indul, bizon nem tudhatom hogy köll embernek megmaradni benne.»

12.

1613 augusztus 24.

«Megirtam vala Nagyságodnak az előtt is, hogy az bosznai passa be érkezett Budára. Azért esmég hirem érkezett bizonyosan, hogy az hadat Erdély felé bocsátta, ő maga peniglen két avagy három század magával itt maradott Budán. Az török ugyan nem áll meg az rablástul. Tegnap az turiaknak és rakonczaiknak minden marhájokat elhajtotta, voltak ezeren itt kin, két helen volt *lesek*. Ibrahim aga, az kinek az olajbékséget atták, fejét kötötte arra az vezérnek, hogy Karácsonyig egész Bányákig és Ghimesallyáig meg hódoltattja. Ezek az törökök, az kik most rablani voltak, mind föl s' mind alá az

Ipolon tul mentek, innét kegyelmes uram azoknak bizon mi nem segíthetünk. Az mely lovasokat Nsgod fogadott jó volna, hogy Nsgod *Palánkba, Verebéltre és Lévára* szállítaná őket, még is egymás értelméből segítenénk szegényeket az mig Nsgod elvégezi dolgokat. Ezen órában jött ki az esztergami bék dobossa és azt mongya, hogy szemmel látta, hogy a bosznai passa hadát Erdél felé bocsátták és hogy lehettek három ezeren. Azt is beszéli, hogy az féle rablásból az béknek semmi részt nem adnak, hanem minap attak három lovat neki, beszéli azt is, hogy hallotta, *hogy Bethlem Gábor megholt volna*. Azt is mongya, hogy Esztergam várának az város felől nagy darab kü fala dőlt le, inkább hiszem az mely fát hordatnak az névvel hogy hidat csinálnak, hogy azt fogják vele építeni, mert se Budán se alább hidhoz való hajójok nincsen. Ők keményen építik az ő végházjokat és napról napra erősítik, nem úgy mint mi még az kevés *gratuitus labort* is (= a várakhoz való ingyen munka) az kit országul el végeztek nem praestáltatjuk, az mihez kezünk is, az is félbe marad, se ő felsége se Nsgod énnekem ne imputálja se az én gondviseletlenségemnek, mert én örömost fárattam és gondot viseltem, de az mikor nem volt kezemnél semmi, Nsgod ítélheti, mit cselekettem» stb. stb.

9.

1613 september 30.

«Az minémü hireim érkeztek ma virradóra, im Nagyságodnak az szógyéni kapitán levelét in specie oda kültem¹ vélem azt, hogy az bosznai passa jött be Esztergamra. Vigyáztatunk és valami hirem jó Nsgodat azonnal tudóssítom felőlle. Az is bizonyos kegyelmes uram hogy töb palánkfát 1500 hordottak Visegrádhhoz, mi szándékjok, bizonyosan nem érthettük. Az török megint elkezte az kin való csavargást, mind *Szógyénben* és *Palánkban* segítséget kérnek. Ez kevés népet ha elszaggatom, az földet is, az kire igen fenyegetőzik az török, nem tudom kivel oltalmazzuk, ha Nsgod az katonákban megmustrált volna, igen szükséges volna, ha nem többet, valami száz lovast Palánkhoz küldeni és Szógyénben is. Valamikor Nsgod Komárom felé akarna indulni egy éjjel ide fel érkezhethnének. Az is futamodott ide hirül, hogy *Báthory Gábor* ismét ujonnan zászlót és botot vett fel az török császártól, Nsgodnál ezek nyilvánban vannak. Im egy *pribék*

¹ Ornay Tamás 1613 szeptember 29-én röviden tudósítja Koháryt, hogy estefelé Budáról sok török jött ki Szógyény felé.

gyermek jött ki Esztergamból Sz. Tamáshegyéről, Nsgodnak oda külttem, de keveset tud mondani. Váczról és Palánkból hoztak Nagyságodnak leveleket, kit im includálva oda külttem Nsgodnak.»

a)

Kivonat Sárközi Joó Máté váczí viczekapitánynak Thurzó nádorhoz 1613 szeptember 28-án írott leveléből.

«... egy emberünk érkezett onnan alól, ki bizonyosan beszéli, hogy az minémü passát az budai pasaságra fölválasztottanak volt, az minden népével egyetemben az *Bethlehem Gábor* mellé ment segítségre, hanem az ki egri pasa volt, Ibrahim pasának nevezik, az jön föl. Azt hirlelik, hogy mátul fogván nyolczad napig itt leszen Budán és mihelen érkezik próbál valamely felé stb. Végezetre azt irhatom Nagyságodnak, hogy Esztergamban bocsáttam volt egy emberünket be *hallgatózni*. Az fő agák mintegy huszon öszve gyülekeztenek, az embert nem vötték eszekben, hogy törökül ércsen. Kezdték egymásnak beszélleni, hogy lám az várhoz közel vannak az kertek, rakodgyunk belé, mikor az kaput megnyityák az nép között tóduljunk neki, bemehetünk, az mingyarást miénk leszen. Azt nem tudhattuk Nagyságos uram melyik helyre vagyon szándékjok, palánkfát is másfél ezer szálát hordattanak ide Visegrádhoz, mindazáltal bocsáttam emberünket Szeged felé is, hogy Erdély felől is értekezzenek, tudásunkra adgyák, Tolna felé is bocsáttam, hogy ha az passának jövetelét hallják tudásunkra adgyák.»

b)

Kovács Boldizsár palánki kapitány 1613 szeptember 28-a tudósítja a nádort, hogy az esztergomi török szüntelenül rabolja az Ipoly mentét, 100 lovasra és 100 gyalogra volna szüksége, hogy az ellenséget *megtánczoltathassa*. A szegénylegények nagy fizetlenségük miatt nyomtatásra, cséplésre kijárnak a várból, hogy magukat táplálhassák.

«Ez előtt negyed nappal bocsáttam vala ki 25 legént *leselni* és azon éjjel volt 500 lovas törek és 200 gyalog, az ki ide szintén az Palánk mellett való szegénységre akart kijönni és éjjel *Peröcsénél* az gyalogim hozzájok lövöldöztenek egy berkesből, az törökben 6 sebes esett, egy meghalt és lovakban is elhullott és ez okon tértenek meg s szándékjokat véghez nem vihették.» Végre panaszkodik, hogy *Drégely* várának kőfala sok helyen leomlott, a kapuja is leromlott,

de a nemes vármegye nem akarja építeni, sokallja és *nehézeli* a dolgot etc.

(Mindkettő eredetiben van csatolva Koháry Péternek Thurzó nádorhoz küldött levelében.)

13.

1613 december 22.

«Megirtam vala Nagyságodnak az töröknek szándékját, hogy az ünnepek alatt vagyon valamely derekas dologra szándéka, az kiben most igen jó alkalmatossága vagyon, mert az Duna is az erős üdökkel be áll és minden vizek által fagytak. Nagyságodnak azért bizonyosan irhatom, hogy az elmúlt cseterteken az bosznai passa tefder-tihájával Esztergamra jött és úgy mint tegnap estére az kinestartót is várják. Vagyon oly hírünk is, hogy az császár adaját akarják feljebb verni, az kin az szegénység nagy zugolódásban vagyon. Mi pedig ismét azon vélekedésben vagyunk, hogy csak értvén Nigronnak, Sefer basával való feljövételit, sietnek hogy az ujonnan titkon behódolt falukat az *Császár könyvében* beírják és adózó jobbágygyá tegyék és hogy ha azután Nsgod ő felségével az hódoltság felől valami tractatusban indul is, azokat ugyan oda engedgye ő felsége és Nsgod. Ahhoz képest én mind az egész véghelyi kapitányoknak ő felsége és Nsgod nevével úgy irtam, hogy ha hivatják is az bírakat, be ne bocsássák, inkább álljanak egy kevés ideig félre, mert Nsgod és ő felsége inkább akarja, hogy porrá legyenek, hogy sem azt megengedgye. Igen jó volna kegyelmes uram, ha Nsgod parancsolna az bányavárosoknak és az előtt való vármegyéknek, hogy valami puskásokkal erősítsék meg Batth, Léva és Verebély tájat, mint hogy most az nagy havak miatt csak az törössen kel járnai és szélel nem csavaroghat, az gyalogság is alkalmas oltalommal lehet és az lovasnál könnyebben is vi-gyázhat.»

14.

1614 február 1.

«Az Nsgod levelét megadák, kiben Nsgod parancsolja, hogy Nsgodnak azonnal megírjam és tudtára adgyam, ki hozta legyen az *Skender* passa levelét. Én hozzám ide kegyelmes uram Váczról külték, Zádori András, ezen levéllel, az mit im Nsgodnak in specie oda külttem.¹ Vélem azért, hogy talán ugyan *Nigron*² szolgájától üzentek

¹ Nincs mellékelve.

² A konstantinápolyi követ.

Nsgodnak . . . Im azért én azonnal ismég Vácra irtam Dóczy uramnak fölöle etc. Hirt Nsgodnak most semmi bizonyost nem írhatok, hanem most az budai kincstartó az szegénségnek az császár adaját minden füstre feljebb verte, az kit igen neheztel az szeginség és most oda mentek Budára, az esztergami ispaják is velek, ha el nem végezhetik dolgokat, Nsgodat fogják megtalálni rólla.»

15.

1614 márczius 9.

«Az mely török levelet Nsgodnak Vácrról felkülték volt az Nsgod parancsolatja szerint én azonnal irtam oda alá, hogy ki hozta volna azon levelet. Tudom, hogy eddig Nsgodnak Dóczy István uram megírta, de énnekem ennél egyéb választ nem irt, hanem im az mint Nsgod az includált czédulából megérti. Hireink most semmi egyebek nincsenek, hanem az új Szefer passát holnapra várják be Budára, mongyák hogy valami tatár is vagyon vele, az kiket az végházakra akarnak oszlatni.»

Dóczy István váci kapitánynak Koháry Péter levelében említett és ahhoz mellékelt czédulája így szól:

«P. S. Az mely levelet Iskender passa felküldött Palatinus uramnak még semmi választ reá nem jött, engemet peniglen fölötte igen erőltet Czikani aga fölöle, hogy az mely követ Budára hozta az levelet, hogy az fel nem vitte, mert szóval is izent Iskender a követtől, az szolgálja azt mondotta, hogy egyebet nem izent, hanem ő nsgával akarna barátkozni, és hogy az országban az békesség megmaradható lenne, azt is monta Czikani aga, hogy ő maga is örömet fel jött volna az levéllel, de nem eresztették fel az budai törekők, az békeséget is bezek ők meg akarnák tartani, csak őket ne bántanak.»

16.

1614 márczius 24.

«Arról is kellett Nagyságot ez alázatos levelemmel megtalálnom, mivel hogy *Dóczy István* uram az váci kapitányságot elhagyja, öcsém *Beniczky Ferencz* uram instált, császár urunk ő felségénél azon tisztért. Kérem alázatosan Nsgodat, legyen tekinteti Nsgodnak ifjuságától fogva Nságodnak hiv és szeretetből való szolgálatjára, legyen Nsgod jó akaratall, segítséggel és oltalommal neki. Nsgodnak jó hírére, nevére leszen, hogy az Nsgod mellett fel nevelt szolgákból

lesznek az kik mind ő felségének és hazájoknak tudnak szolgálni. Nsgod esmeri, hogy elég ember arra az tisztre. Az mely Nsgod kegyelmes jó akarattját mind én velem együtt teljes életünkben meg igyekezzünk szolgálni. Hireink most semmi olyasok nincsenek. Miólta az uj passa bejött azulta csendességben vadnak az szomszédok is.»

17.

1614 június 1.

«Tudom, hogy eddig Nagyságodnak hírével vagyon Nigron és az török követek felmentek, nyilván hirdetik, hogy az frigy különben meg nem marad, hanem ha Erdélynek békét hagy császár urunk, Lippát, Jenőt övéknek tartják, reá is mennek, az szándékjok, ide is Budához akarnak valami őrző törököt szállítani. Ez napokban az vadkertiéket megrablották, le is vágta benne. Irtunk volt az passának érettek, mert másutt is estek kapdosások, erőssen ajánlja magát, hogy felkeresteti s' megadatja marhájokat és meg is bünteti őket, az mi-ben marad azután a dolog, Nsgodat mindenből tudósítom. Az Morvából ide való épületre rendeltetett pénz igen elkésék és itt sok nagy épületeket akarnak kezdeni mindenfele ez kevés vármegyétől adott pénzt ságba kötjük (?) s' azzal keveset érünk, mert még az tavalliban is ft 600 többet nem praestáltak, az harmadéviben is vagyon restantia oda hátra.»

18.

1614 június 5.

«Nagyságodat ez dologról kölléték mint kegyelmes uramat megtalálnom, hogy az Nsgod patens levelével jövének hozzám Jakusit uram ő nsga jobbágyi, kik az Vértesen alul való pusztá falukat akarják megszállani. Én az Nagyságod levelét nagy engedelemmel tartom és becsülöm, de elhidgye Nsgod, hogy ebből oly nagy fogyatkozást szerezek, az ki mi hazánknak nagy kárára következik, az töröknek pedig erősségére, mert ezzel az Nsgod levelével immár nem csak az hódolt falvakból de az békösséges helekből is menten mennek alá az földes uroknak nagy fogyatkozásokra és az ellenségnek nagyobb erősségére, sőt innent Ujvárból is az ki 15 esztendőtl fogva lakos polgár volt, vele egyetemben fiát, vejít is, kik az ő felsége köteles szolgálai voltak ez mai napig is, alá akarnak menni. És nem csak innend de az több végházakból is mindenönnen, főképen Zéchenből az ő felsége szolgálattját elhagyván alá akarnak menni jobbágyásra, az ki-

ből Nsgod meggondolhattya, ha háboruság következik ezek minden állapotunkat tudgyák, minémü árultatással s' segítséggel lehetnek az ellenségnek. Én azért az végházból ezeket addig el nem akartam bocsátani, mig ujabban informálljam Nsgodat, megvárván az Nsgod resolutióját »

19.

1614 augusztus 21.

«Ismét most egyéb hirt nem irhatok Nagyságodnak, hanem Császár urunk ő felsége gróf Colaldót az ki hadakozó tanács, ide küldte az fundáló mesterekkel és immár egy héttől fogva mind discourálnak miképen erősíttethetnék jobb móddal meg ezt az helt. Az árok tisztitást is elkeztük volt, azt is abban hagyatták. Az mint értem valami leveli-
neket (?) akartak minden bástyák közikben csináltatni, az bizony hogy felette nagy munkát fog felvenni, de az mint discourálnak nagy erő-
ségére leszen az várnak, mindazon által azon is vagyunk hogy még az üdön az egyik kapunak falait kóvel meg rakassuk. Az ellenség most csendességben nagyon, hanem az falukról dézmájokat takarítják. Az budai passa is igen öleti az tolvaj török s ráccokat. Nagy Egyed is Váczról mit írjon, im Nsgodnak oda kültem. Nsgod megbocsássa, hogy fel nitottam az levelet, látja Isten, hogy nem szán szándékkal lett, hanem vélvén azt hertelen (mindhogy éjel hozták) hogy kapitány Uramnak szóljon. Ez elmúlt Hétfőn ment fel az bassától császár urunkhoz egy *csauz* Komáromra, ugy értem, hogy az végre, hogy végére menjen, hogy mire véljék az németek táborát, mert ha az frigyet fel akarják bontani ők is hozzá tudgyák magokat tartani. Az német tábor most is az Duna parton innét nagyon Komárom ellenében.»

20.

1615 május 27.

«Az Nagyságod levelét énnekem megadák, az kiben ide küldette Nsgod Komárom vármegyének az ő panaszát. Azért Nsgodnak azt irhatom, hogy Nsgodat erről sinistre informálták, mert az minthogy Nsgod ujbári, szögyéni és damasdi lovasnak deputálta Nitra, Komárom, Esztergam és Zólyom vármegyéket az füvelésre, az szerént kapitán uram ő nsga requirálta az Nsgod levelével az Nemes vármegyéket, de minthogy kevesen voltak az kik valamivel offerálták volna magokat nem tekéntvén se az Nsgod levelét se az vitézlő népnek ez mostani nagy fogyatkozásokat, az ki miatt nem kevésse exacerbálta-

tott az végbeli vitézlő nép etc. Hogy azért inkább az végház mellől el ne oszljanak és hogy ki ki magának az füvelést magok *kinyin* ne keresse, az ki miatt az szolgálatnak idején fogyatkozás esnék, és az földnek is kára, kapitány uram ő nsga ez szerént rendelte el az damasdiakat Zólyomvármegyére, az szőgyénieket Esztergam vármegyére, az ujbáriakat peniglen, ugy mint *négyszáz lovassát* itt Ujvár körül az maga réteire és jószágaira osztotta Cardinalis uram ő nsga, az ötven lovassát Nitra vármegyében itt közöl, ugymint megyeri, szentgyörgyi és andódi földre, ; Komárom vármegyére is ötven lovasat ugymint naszvadi, imö(1)i, abai, konkolyi, bagotai, bessenői földre, ezeknek is az faluknak kettei Cardinalis uram ő nagyságáé, ugy annéra, hogy husz lovas alég esett az többire és Nsgod is harmadéve így disponált volt bennünket, hogy ha szolgálás szükséges levén hamarébb együvé érkezhessünk. Azért Nsgod megítélheti, ha ezért méltó panaszot tettek Nagyságodnak.

Az mi peniglen azt illeti, hogy panaszolkodnak, hogy én erőhatalommal hajtatok ide fát, gerendát az régi szokás kiül, arról Nagyságodat így informálhatom. Nilván vagyon Nagyságodnál, hogy itt az hellen az alsó kapunál való hidat mind el köllett hánni, mert ő, régi és semmire kellő volt. Az is nilván vagyon Nagyságodnál, hogy mind szegén Pálffy uram idejében, mind az Nsgod idejében az itt való hidakat az körül való faluk építették az érsekség jószágával, az kiért azokon az falukon ismét itt az hidakon vámot semmitől nem vettek, azért most is csak azokra az falukra rendelte kapitán uram ő nsga az fa-hordást, az kiket az itt való Érsek uram udvarbirája irva beadott, hogy mely faluk nem tartoznak vámmal, azért, hogy hid fát horgyanak, ennek is peniglen nagyobb részét mind Cardinál uram ő nsga jószága praestállja. Tudom azt, hogy Nsgod ezt az helt meg nem engedi abból is fogyatkoztatni az régi szokás ellen, mert ha ezt el szakasztának innét, menni sok hid csináltatás vagyon itten soha meg nem tudom gondolni, honnan tudnánk építeni és fódóztatni az hidakat. Én, Isten oltalmazzon, hogy tehetségem szerént csak legkisebbik parancsolattya ellen is Nagyságodnak vétsek, de Nsgod értvén így lenni az dolgot, alázatosan kérem Nagyságodat, hogy adna Nsgod az három vármegyére parancsolatokat, ugymint Barsra, Komáromra és Esztergamra, hogy az régi szokás szerént az mely faluk tartoznak az itt való hidnak épületére való segítséggel, most is nem hogy ellent tarcsanak, hanem inkább siettesenek be praestáltatni, hogy se az végháznak se az vitézlő népnek ennél is nagyobb fogyatkozására ne következessék. Hireink egyebek nincsenek, hanem az

váczi kapitány azt írja, hogy Ali passa felől azt beszélük, hogy Landor Fejérvárból megindult volna és hogy Lippa alá menne, minthogy ígérték, ha meg nem akarnák adni próbáltassa meg, ha ostrommal meg vehetik és onnét Temesváriba megyen, ott nem késik, hanem fel jön. Budán azt igen titkollják, senki nem meri beszélni. Ide kegyelmes Uram oly hirünk futamott, hogy Amhat tihaja nagy panaszokat teszen a végbeliek ellen és kártételekről satis factiót kíván. Azért ha Nsgod az vármeigyékkel inquisitiót tartat és az végbeliekkel, megtalálja azt Nsgod ez négy esztendő alatt, hogy az végbeliekben és az marhájokban, az szegénység rablásokban sokkal több kárt tettenek ők, hogy sem mint ő nekik cselekedtek. Ide nagy az hire, hogy az egész hódoltságot oda engedi Nagyságtok, de azt Nsgod jobban tudgya mi-ben köll maradni.»

21.

1615 június 24.

«Mi itt most csendes békességben vagyunk, mert az törökség az végházakból mind alá takarodott, de Beker passa most is szüntelen kiküldezi a falukra az hódultató leveleit és nem csak Esztergam várához, de Drégely s' Nógrád várához tartozó falukat is hódultatni akar. Ali passa felől, az minémü hireink futamottak Váczról im Nsgodnak az páriáját felküldtem, rövid nap nilvábban leszen, ha Ali bassának ugy történt dolga, most az ő halála nekünk nagy kárunkra következhetnék. Az bizonyos, hogy az végbeli török innét nagy zugolódással ment ugyan alá. Esék értésemre, hogy Amhat tihaja azt kívánja, hogy Szógyént el vonnák, azért, hogy az Zsitva toroknál való végezés után két esztendővel építették volna, *de ez nem igaz*, mert csak költségünk volna, az kivel felküldhetnék azon vajdákot, az kiket szegény Ilyésházy uram beszállított legelőszer, most is edgyik benne lakik, ugymint Kovács Péter és az másik Albert Máté. Azon esztendőben lőtt az megszállása de kikeletkor és azolta benne az ő felsége népe, az tracta peniglen osztán ősvel volt. Tudgyák ők az hitetlenek, mely oltalma ez földnek és nem hogy el köllene vonni, de még anyi lovast, gyalogot az ki most ott vagyon köllene belé rendelni. Az Istenért Nsgod arra semmiképen ne menjen, mert ha Szógyént elvonszák, azonnal Nitra leszen végház. Minden ember azt mongya, hogy Amhat tihaja csak szóval tart itt, mig Ali passa (ha meg nem holt) ott alatt véghez viheti dolgát és ott mindeneket kedve szerént végezvén minden hadával erre fordul, az minthogy jele is vagyon, mert most minden felől igen kapdos, hogy élést takarhasson és ha

ugy talál bennünket készületlenül, az mit kíván, ha nem adnánk is elveszik. Lám kegyelmes Uram ők *Zsámbokot, Vált, Érdet, Madarászt, Hevest* mind az Zsitva tractálás után építették.»

Mellékelve *Beniczky Ferencz* váci kapitánynak 1615 junius 22-ről kelt levelének másolata, melyben a következőket írja:

«. . . ezen órában hozták hirül, hogy Kajmekánya Ali passa tihaja tegnap délután fel szedvén pénzét, marháját lovaira Budáról el szőkött, az pesti tatárok késérték. Ilyen okból, hogy tegnap levelet hoztak volna nekie, hogy az végbeli törökök *Ali passát megölték volna zsoldjokért*, az több törökökkel meg is harcztak, az kik Ali passa mellett voltak és sok fő török veszett volna el. Tegnap osztán Budán az jancsár Agára is reá támadtak volt, meg akarták ölni, az házát igen meghajigálták az kövekkel, de nem törhették reá az házát és aztán nagy nehezen *csillaposétották* (így!) le őket.»

22.

1615 október 7.

«Nagyságodnak innét most egyéb hirt nem írhatok, hanem hogy Ali passa ma egy hete, hogy járta meg az budai várat és meg is fundálta mint s' hogy kellessék építeni. Az hadát még most mellőlle el nem bocsátta, hanem várakozik az frigy tracta mint s' hogy megyen véghez, aztán igyekeznék menni Nándor Fejérvár felé és Beker passát itt hadni maga képében. Egre is más pasát küld le. Oly hireink is érkeztek, hogy az Tiszántul való hajduk az szegedi marhát ismét elhajtották és hogy egynehány törököt is vágtek le. Az lévai tracta mikor legyen, tudom, hogy Nsgodnak tudására vagyon, valami nagy okának kell lenni, hogy ő maguk így vontatják az üdőt és az bécsi végezés ellen mind új fortélyokkal élnek. Ez lévai tractára mi is személyünk szerint vagyunk citálva, alázatosan kérem Nsgodat, ha Nsgod az én dolgomban, az ki ez mostani octáván az pozsonyi káptalannal elő kel, adna prorogatiot» stb. stb.

23.

1615 november 9.

«Megirtam vala Nagyságodnak, hogy Ali bassa Budára be szállott és az bosznai passa Budán kívül az több hadát még mind mellette tartóztatja az alsó és felső városban szállította, az kik házban nem férnek sátorokat vontak és azokban laknak. Most ismét oly hireink

érkeztek, hogy valami csauzok jöttek onnét az portáról és *titkon mind fejton fajtják azokat az törököket, az kik okai voltak az Ali passára való támadásnak.* Most mind az kanizsai és egyéb véghelyi törököket magához hivatja Budára. Budán ugyan nyilván beszélik az törökök, hogy az békesség köztünk meg nem fog lehetni. Valami dolgokról irogat Amhat tihaja onnét felül. Tapasztalható dolog csak ez, lévai tractáló törököknek is az ő álnokságok és üdő vontatások, hogy vagyon valami szándokok kikeletre, mert az bécsi kapitulatiókat mind másképen értik. Némelyek közülek azt hirdetik, hogy az tengeren túl igen megverték volna az török császár hadát, de némelytől meg azt halljuk, hogy kikelettel az tatárságot ide ki hozzák. Azért igen jó volna kegyelmes uram az kikeleti állapotról valamit végezni, hogy ha az ellenségnek hertelen való rohanása lenne reánk, lenne ki mellett az földet oltalmazni. Az végbelieknek fogyatkozása és nyomorúsága elég nyilván vagyon Nsgodnál. Az Istenért is kérem Nagyságotat, legyen gongya reánk Nsgtoknak, mert ha nem táplálják szegényeket féllő, hogy szükségnek idején fogyatkozások miatt nem szolgálhatnak.»

24.

1615 november 27.

«Nsgodnak most egyéb hirt nem irhatok, hanem az törökökkel való tracta miben haladott el, tudom Nsgodnak tudására vagyon és azok az törökök az kik Léván voltak ma el akarnak indulni Ali passához. Az Istenért is kérem Nsgodat, legyen Nsgtoknak az végházakra és a végházbeliekre gondgya, ki tudgya az törököknek micsoda szándékja, ezek penig ugy el nyomorodtak, *hogy az fegyvereket is mind el zálogosították és eladták ruházatból hasonlőbbak, az koldus-hoz, hogy sem mint vitéz emberhez.* Egyéb hirt Nsgodnak most nem irhatok, hanem lengyel király követét mongyák, hogy Budán vagyon Ali passánál, de mit tractáljon nem érhetem. Az török császár *kapudzsi* egy néhány töreket Dunába hántak, az kik Ali passára támadtak volt és némelyeket fogva is vittek alá portára. Im Ali passa ir Nsgodnak, kit im includálva Nsgodnak oda kültem.»¹

¹ Nincs mellékelve.

25.

Posony, 1616 márczius 6.

«Nagyságodat erről az dologról költetek megtalálnom és tudására adnom, hogy ő felsége parancsolatjából tegnapi napon *Balassy Zsigmond* uram ő nsgát ide Posonban késértettem, az hol szeginy *Sokolj* volt abban az bótban attanak szállást ő nagyságának, az lovász mesterének oda föl a hun *Telekessy* volt. Hirt egyebet Nagyságodnak nem irhatok, hanem Ali bassa igen siettetí az pesti hidat csináltatni, az a hire, hogy csak azt várja, hogy az mi kegyelmes urunk követei az ajándékkal alá mennek, azonnal szándokja az Ali bassának, hogy személye szerint a módvai lengyelekre menjen.»

26.

1616 ápríl 10.

«Istennek hála az szomszédtság is békességben vagon. Ali passa ki jött volt Vaálhoz, Zsámbokhoz, azonnal emberemet bocsáttam oda, hogy által lássák mi járatban leszen. Az emberem megtért, azt mongya, hogy csak az két kastélt látogatta meg. Két falun, Tökön és Págyon szállott volt meg, azt mongyák, hogy annak az kétfalunak az pusztasz. egyházok megépítésére ajándékon pénzt adott és meghadta, hogy magoknak szépen megépítsék. Most Budán valami *ifju Radulnak* követi vadnak, az kik instálnak Ali passánál az havasali vajdaságért, de nem tudhatják mi választal bocsátja őket. Bizonyal beszélík, hogy mihelt füvel lehet azonnal Szkender passa Temesvárhoz és Ali passa Esztergamhoz szállnak népekkel. Kegyelmes uram, az nagy hosszú télben az fizetelenség miatt tellességgel elfogyatkozott az végbeli vitézlő nép. Kérik alázatosan Nagyságodat, requirálna az nemes vármegyéket. Tudom, hogy az pascuatiót is (= füvelés, legeltetés) az régi szokás szerint nem admittálják, de még is illen szükségekben lennének valami táplálással nekik.»

27.

1616 május 8.

«Azon könyvergek Nsgodnak, mind az egész végbeli kapitány uraimmal együtt, Nsgod ne feledkezzék röllunk, tudván Nsgod az nagy fizetelenség miatt fogyatkozásunkat, hogy Nsgod parancsolna az vármegyéknek. Tudom, hogy az régi szokás szerint az pascuatióra

az vitézlő népet¹ de mégis lennének itt valami segítséggel, hogy illen nyavalás állapotjokban lennének valami sustentálással... Azon is könyergek Nagyságodnak, hogy Nsgod az *gratuitus labor* felől is írjon a vármegyéknek, hogy az kinél restancziák vadnak, hozzák be és az esztendőbeli labort is praestálnák tempestive, hogy az jó üdöket hejában ne mulasszuk, míg ez kevés békességünk vagyon siessünk az épülettel. Az Nsgod külte fáját meghozták, még Ujvárbán olyan szép fánk még nem érkezett. Az passa igen várja a portára való követeket, ez napokban mind Ráczkövin vendégeskedett, most Ó-Budánál sátorokat vonyotott, *széneket* csináltatott, ott mulat. Raduly mellé igen megyen az ráczság és az szabadlegény, valamit akarnak velek.»

28.

1616 május 21.

«Mit írjon az váczzi kapitány az leveleknek párpait Nsgodnak oda kültém. Nem kétlem, hogy *Bethlenn Gábor* oda ne adgya azokat az végházakat, látván, hogy reá mennek. Egy embernek vagy kettőnek contentálásáért talán nem kellene annyi provinciát periculumban hozni. Talám jó volna Nagyságos uram az török indulásához képest inteni a vármegyéket, lennének vigyázva és készen, ki tudgya mit hoz ki az ellenségnek az ő álnoksága.»

Mellékelve *Beniczky Ferencz* váczzi kapitánynak Koháry Péterhez küldött három levele.

Az elsőben (1616 május 17.) azt írja, hogy *Ali basa* fölöttébb busul, mert az a hire, hogy a lengyelek igen megverték a törököt, s háromezer embert levágtak. A pasa fél, hogy nem lesz meg a békesség, pedig ő akkor nem kíván élni. Az esztergomi Beker pasára a törökök fizetésökért reá támadtak, Budára is gyülekeznek minden felől a török vitézek és zsoldjukat követelik. Ezek *Ali basára* támadtak és házáat meghajigálták kővel, kénytelen volt nekik fizetni. Budára sok szekereseket, gyalog embereket és *miveseket* hajtanak, a kik téglát, meszet égetnek, de nem tudják mit akar építeni a basa. Az esztergomi törökök is fenyegetőznek, hogy ha zsoldjukat ki nem adja, öt vagy hatszázan reá mennek. Azt beszélük, hogy a török *Homonnay Györgyöt* Erdélybe, *Radul vajdát* Havasalföldébe akarja vinni. *Rhédey* hadat kiáltott s a hajduság a *Hortobágy* mellett táborba szállott.

A második levélben (május 19.) arról értesíti Koháry Pétert.

¹ Kimaradt a *verbum regens*: nem engedik, vagy nem bocsátják.

hogy debreczeni hírek szerint Lippa várát megadták a töröknek. Ali basa megparancsolta a szpahiknak, hogy egy hónap alatt mind Budához gyülekezzenek.

Harmadik, ugyanazon a napon kelt levelében az írja, hogy köz-hir szerint Bethlen Gábor oda ígérte a töröknek Lippát «csak agyának segítséget neki Homonnay uram ellen és Raduly ellen, az törökök meg is ígérték az segítséget neki tiz ezer törököt. Budán igen készülnek, lovakot patkoltatják, oda Eger felé hirdetik, hogy mennek. ez alatt ki tudja, hogy hova vagyon szándéjkok stb.»

29.

1616 május 25.

«... az elmúlt héten két rendbeli követe is volt Bethlen Gábor-nak Ali passánál és azt beszélük, hogy bizonyosan megígérte volna Gábor az töröknek Lippát, Jenőt, Aradot; lehet is valami benne, mert az pesti tatárt alkalmas törökkel Szeged felé bocsátta Ali pasa. Ő maga pedig nagy örömmel várja császár urunk követét az ajándékkal, az ki meghozta hírül, hogy megindultak Bécsből, 80 tallért adott neki ajándékon és tegnap előtt az maga tihajáját 14 sajkával külte Esztergambhoz, ott várják őket. Ide Komáromban immár óránként várják az oda fel való követeket. Raduly-nak micsoda módgya vagyon az be menetelben, semmit sem tudhatok sehonnét. Komáromból ment egynehány rácczal Földvári Vincze és Győről Deli Száva, de menyied magokkal lehetnek nem tudhatom. Innét senki nevezetes nem ment, nem is hitták őket. Hallom, hogy a Tiszántul való hajdusághoz is volna bizodalnok, semmi bizonyost nem tudok. Mongyák közhírral, hogy efféle szabad legények lázadnak utánna. Innét senki nem ment. az mely szabad legények itt az vár alatt laknak. azok mind itthon vadnak.»

30.

1616 június 19.

«Nagyságodnak ismét most egyéb hirt nem írhatok, hanem Ali passa az pesti mezőre szállította ki táborát, az egész végbeliek mind oda gyülekeztek. Egynehány száz rabot hajtottak fel az hódultságból és minden szekér mellé két-két embert. Taraczkot is vontattak ki, mely felé legyen szándéjkok, nem tudhatjuk. Az kevés fogyatkozott végbelivel elég vigyázásban volnánk, de mind ki *essnek* (így!) szeginyek az aratásra, mert ha most nem takaríthatnak valamit maguk-

nak, az ő felsége fizetése mellett *élhetetlenné* lesznek. Lippát megadták az töröknek, tegnap előtt örömet lótték Budán ez az zür zavar csak a töröknek hoz hasznot. Igen szükséges volna kegyelmes uram, ha az török valami kártételt indít, hogy az föld népe insurgálna mellénk és együtt Isten segítségéből állanánk ellene az ő gonosz igyekezeteknek . . . Óltalmazzon Isten bennünket minden gonosz akaróinktól.»

Utóiratban, külön czédulán.

«. . . érkezik bizonyos hirem, hogy ma Komáromból ment *Bonhomo* uram Ali passához Császár urunktól sietséggel, hogy az minémü igyekezete volt Ali passának, attól megtartózkodgyék, mert Tótország fele rablást tett az török stb.»

Mellékelve *Beniczky Ferencz* váci kapitány levele (1616 junius 18) melyben arról értesíti Koháryt, hogy Ali pasa Pest alól megindult Bethlen Gábor kivánságára, a ki mindent meg akar adni, a mit csak ígért a töröknek, csak siessenek segítségére, a míg nagyobb erővel rá nem támadnak stb.»

★

Sajnálattal említem, hogy a levelezésnek Thurzó György nádor nem sokkal utóbb bekövetkezett halála miatt, itt vége szakad. Koháry Péter, a kit II. Mátyás király, tagadhatatlan érdemeiért 1616-ban *bárosági* emelt, azon kevesek közé tartozott, a kik a legválságosabb körülmények között is tántoríthatatlanul ragaszkodtak az uralkodóházhoz. Bethlen Gábor első támadása idejében, mikor Érsekújvár 1619 szeptember 30-án önként meghódolt a fejedelem vezéreinek, fogságba került és hosszabb ideig raboskodott, nyilván azért, mert nem akarta letenni a hűségesküt Bethlen Gábornak. Pedig már akkor nagy pártfogójának és barátjának egyetlen fia *Thurzó Imre* is a fejedelem pártjára állott és szívvel-lélekkel támogatta a nemzeti felkelés ügyét. Úgy látszik, hogy Koháry már a *nikolsburgi* béke előtt visszanyerte szabadságát, mert az 1621. évi hadjáratban Pálffy Miklóssal, Istvánnal és Bosnyák Tamással együtt ismét Bethlen Gábor ellen harczolt.¹ A békekötés után visszatért Érsekújvárba és itt fejezte be dicsőséges hadipályáját, melynek folyamán koronás királyához való hűségét, hazájához, nemzetéhez való szeretetét vére hullásával is sokszor bebizonyította.

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

¹ Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor politikai levelei, 338. l.